

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Сучасна освіта в Україні перебуває на етапі активного реформування, основною метою якого є створення умов для рівного доступу до знань для всіх учасників освітнього процесу, незалежно від їхніх фізичних, психологічних чи соціальних особливостей. Не менш значущим є формування інклюзивного освітнього середовища, що передбачає рівність усіх учасників навчального процесу, підвищення компетентності викладачів у сфері інклюзивної освіти, психологічний супровід здобувачів освіти та забезпечення архітектурної доступності закладів.

Сьогодні надзвичайно актуальним стає питання інтеграції всіх членів суспільства в повсякденне життя, з урахуванням їх особистих потреб. Освіта не є винятком. Саме тому українські навчальні заклади мають змінювати свої підходи у навчанні. Це стосується як середовища в якому навчаються студенти, так і самого викладання.

Для забезпечення цього процесу створений універсальний дизайн. Він ґрунтується на семи принципах: рівність і доступність використання; гнучкість використання; просте та зручне використання; сприйняття інформації з урахуванням різних сенсорних можливостей користувачів; припустимість помилок; низький рівень фізичних зусиль; наявність необхідного розміру і простору [1, с. 8-9]. Отже універсальний дизайн це про підхід до потреб кожного учня.

Під інклюзивним навчанням розуміють такий навчально-пізнавальний процес, у який включені всі, в тому числі і діти з інвалідністю [3, с.6]. Це рівність всіх учасників освітнього процесу. Щоб забезпечити рівність у навчанні важливо орієнтуватись в особливостях кожного учня чи студента. Викладач має бути проінформованим чи є серед здобувачів люди з церебральним паралічем, епілепсією, порушеннями слуху, порушеннями зору, розладами аутичного спектру тощо. З боку викладача важливо уникати дискримінації у навчанні та поширювати обізнаність щодо індивідуальних потреб кожної людини, щоб уникати дискримінації в колективі.

Дискримінація за ознакою інвалідності означає будь-яке розрізнення, виключення чи обмеження із причини інвалідності, метою або результатом якого є применшення або заперечення визнання, реалізації чи здійснення нарівні з іншими всіх прав людини й основоположних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, спортивній, цивільній чи будь-якій іншій сферах. Вона включає всі форми дискримінації, у тому числі відмову в розумному пристосуванні [1, с. 73].

Щодо компетентності викладачів в організації навчального процесу, то удосконалюючи освіту, потрібно навчати викладачів правильній взаємодії з учнями або студентами. Для цього навчальний заклад може використовувати різні методи, наприклад: організація співпраці закладів загальної середньої та вищої освіти (семінарів, круглих столів) з метою обміном досвіду впровадження інклюзивної освіти; організація підвищення кваліфікації (стажування) викладачів, кураторів інклюзивних груп з метою поглиблення професійних знань та вдосконалення умінь і навичок з питань інклюзії; проведення тренінгів з викладачами з метою формування позитивного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами, колективної взаємодії та ін.; проведення науково-практичних та методичних семінарів, конференцій, присвячених проблемам інклюзивної освіти у закладах вищої освіти; самоосвіта та наукова робота викладачів, спрямована на підвищення рівня інклюзивної компетентності; організація курсів (он-лайн курсів) теоретичної, практичної, психолого-педагогічної підготовки та ін. [5, с.181]. Також можливо проводити спортивні змагання з залученням студентів з інвалідністю в загальний спортивний процес, змішані змагання, або окремі змагання, враховуючи нозології студентів [7].

В результаті кожен викладач матиме необхідні знання, застосовучи диференційоване викладання (від лат. differentia – розподіл цілого на частини, форми, ступені), суть якого полягає в урахуванні індивідуальних особливостей учнів у тій чи іншій формі під час їх групування з метою роздільного навчання в контексті уроку. Важливо формувати обізнаність викладачів з темою інклюзивного навчання ще на етапі отримання кваліфікації «викладач» в магістратурі. Серед складових професійної компетентності викладача виділяють такі: мотиваційно-етична; рольова; технічна; особистісна; наукова; інтелектуальна (критичність мислення); авторська; спрямованість на успіх, комунікативна; мотиваційна [4, с. 459].

Отже навчання сьогодні має реформуватись вже на найраніших етапах підготовки викладача та не обмежувати доступ професіоналів до інформації про інклюзивність протягом усієї кар'єри. Завдяки цьому викладач зможе стати надійним наставником для кожного учня чи студента.

Психологічний супровід учасників освітнього процесу також має важливе значення. Психологічний стан людини відіграє важливу роль в її інтеграції в

суспільство. Саме тому важлива присутність психолога у колективі навчального закладу, оскільки людям з особливими освітніми потребами часто доводиться стикатись з труднощами в комунікації у колективі, а іноді і в комунікації з викладачами. Практичний психолог здійснює спостереження за здобувачем освіти під час освітнього процесу та оцінку його розвитку; здійснює психологічний супровід; надає рекомендації, консультації та методичну допомогу викладачам щодо організації навчання; бере участь у забезпеченні комфортного освітнього середовища та сприятливого психологічного клімату; надає психологічну допомогу [2, 8]. Викладач впливає на успішність засвоєння матеріалу, тому важливо спостерігати за особливостями учнів. Навчання – це активний процес, залучення, воно є індивідуалізованим і повинно відбуватись в безпечному середовищі. [1, с. 32-34]

Архітектурна доступність закладів навчання повинна відповідати сучасним вимогам. Окрім методик викладання важливо дбати і про середовище, саме тому навчальний заклад має дбати про забезпечення безбар'єрного архітектурного середовища. Повертаючись до вищезгаданого поняття, але вже в контексті архітектурного планування важливо розуміти, що універсальний дизайн (UNIVERSAL DESIGN) — це основа для розробки чи проектування навколишнього середовища, громадських будинків і споруд, транспортних засобів загального користування, речей, технологій, будь-яких інформаційних видань чи подачі інформації та комунікацій у такий спосіб, щоб ними могли користуватися найширші верстви населення, незважаючи на наявні в них чи можливі функціональні обмеження [3, с. 14]. Кожна людина має мати змогу дістатись до навчального приміщення (класу чи аудиторії) і взаємодіяти з оточенням. Наприклад, здобувачі, які користуються інвалідним візком, повинні не тільки мати доступ до класів, але й вільно почувати себе за партою, в майстерні, на майданчику тощо. Спортивні споруди повинні бути підготовлені до прийняття такої категорії студентів [9]. Система засобів орієнтації та інформаційної підтримки для людей з вадами зору повинна бути забезпечена на усіх шляхах руху, доступних для МГН на весь час експлуатації. [3, с.16]

Маломобільні групи населення - особи, які відчувають труднощі при самостійному пересуванні, при одержанні послуг або необхідної інформації, чи при орієнтуванні в просторі. До них віднесені особи з інвалідністю, особи з тимчасовими порушеннями здоров'я, вагітні жінки, особи старшого (похилого віку), особи з дитячими колясками тощо (ДБН В.2.2-17:2006) [3, с.11]. Під час проектування приміщень та середовища для комфортного пересування важливо враховувати габарити допоміжних засобів, які використовують МГН. Потрібно робити доступними та зручними для самостійного користування МГН ширину коридорів, висоту ручок, нахил пандуса тощо.

Отже, формування інклюзивного освітнього простору на основі універсального дизайну є необхідною умовою розвитку сучасної системи освіти України. Реалізація принципів рівності, доступності, компетентності викладачів і психологічної підтримки сприяє створенню середовища, у якому кожен здобувач освіти відчуває себе комфортно, захищено та має рівні можливості для самореалізації.

Таким чином, освітні заклади, які впроваджують універсальний дизайн, роблять вагомий внесок у побудову справедливого та гуманного суспільства, де цінується різноманітність і повага до кожної особистості.

Список використаних джерел

1. Універсальний дизайн в освіті: Посібник / Під заг. ред. Н.З. Софій. – К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 76 с.
2. Про організацію освітнього процесу осіб з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році, МОН, Департаменти (управління) освіти і науки обласних, Київської міської державних адміністрацій (військових адміністрацій). Київ, 2025.
3. Архітектурна доступність шкіл: навч.-метод. посіб. / Під заг. ред. Байди Л. Ю., Красюкової-Еннс О. В. / Кол. авторів: Байда Л. Ю., Красюкова-Еннс О. В., Буров С.Ю., Азін В.О., Грибальський Я.В., Найда Ю.М., - К., 2012. - 216 с.
4. Blaskova, 2014: Blaskova M. Competences and Competence Model of University Teachers / M. Blaskova, R. Blasko, A. Kucharpikova // Procedia – Social and Behavioral Sciences. – 2014. – №159. – P. 457-467.
5. Інклюзивне навчання: основні принципи та дієві технології: [монографія] / Колектив авторів; відп. ред. Г.В. Давиденко. – Вінниця, ТОВ «ТВОРИ», 2018. – 216 с.
6. Красильник Ю.С., Корчова Г.Л., Руденко М.В. Методика проведення навчальних занять в умовах дистанційного навчання: навчальний посібник для викладачів та здобувачів вищої освіти. Київ : КНУБА, 2021. 156 с.
7. Шамич О.М., Озерова О.А. Пілатес як засіб фізичного вдосконалення студентів спеціальної медичної групи. – К.: КНУБА, 2021. – 120 с.
8. Шамич О.М. Поняття та структура природного права людини на охорону здоров'я / О. М. Шамич // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: [зб. наук. пр.]. –К., –2014. – № 11. – С. 75-92. <https://ap.uu.edu.ua/article/23>
9. Шамич, О., Озерова, О., & Андріянова, В. (2025). Самореалізація людей з інвалідністю в спортивній діяльності. *Вісник Національного університету оборони України*, 83(1), 170–177. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2025-83-1-170-177>